

Gedragen Noordse winterjuffers *Sympecma paedisca* zich als trekvogels ?

Een negen maanden durend onderzoek op het Uffelter Binnenveld in 2003 – 2004

René Manger

Al enkele jaren achter elkaar wordt de Noordse winterjuffer *Sympecma paedisca* op het Uffelter Binnenveld waargenomen. In het kader van het verspreidingsonderzoek Project Paedisca, dat in 2001 is gestart in de Weerribben, is eind 2003 een onderzoek gestart naar de overwintering en mogelijke voortplanting van de Noordse winterjuffer op de Drentse zandgronden. Op het Uffelter Binnenveld is onderzoek gedurende negen maanden uitgevoerd.

Korte karakteristiek / situering

Het Uffelter Binnenveld is gelegen in Zuidwest-Drenthe tussen de dorpen Havelte en Uffelte. In het zuidwesten begint het gebied hoog op de flank van de Havelter stuwwal en het eindigt laag in het stroomdal van de Oude vaart. Hemelsbreed gezien ligt het Uffelter Binnenveld ongeveer 20 km ten oosten van de bekende populatie van de Noordse winterjuffer in de Weerribben. Het terrein is in eigendom en beheer van Stichting 'Het Drentse Landschap'.

Het onderzoek

Van september 2003 tot eind mei 2004 is tijdens de vliegperiode onderzoek gedaan in het zuidelijk deel van het Uffelter Binnenveld. Dit onderzoeksgedeelte is circa 2 ha groot en bestaat uit heide omgeven door bos. Ook is een ven aanwezig. Vermoedelijk is dit ven enigszins voedselrijk, gezien de aanwezigheid van Riet. In totaal is het onderzoeksterrein 19 keer onderzocht op de aanwezigheid van Noordse winterjuffers. Het gebied werd daarbij steeds langzaam lopend onderzocht. Alle winterjuffers werden geteld en zonodig met een stift gemerkt om dubbeltellingen uit te sluiten. In het voorjaar werd ook de oeverkant van het ven steeds gecontroleerd op aanwezigheid van winterjuffers. De combinatie van een lage zonnestand, lichtgeel gekleurde grassen (verblindend) en een goede camouflage van de dieren op de heideplanten maakt het waarnemen van winterjuffers vaak moeilijk. Het lukte niet in alle gevallen de dieren op geslacht te bepalen. Meestal maken ze korte vluchten, soms ook vliegen ze steil omhoog om vervolgens met een horizontale vlucht uit het zicht te verdwijnen. In april zijn de winterjuffers gemerkt om te zien of ze voor langere tijd in het gebied verblijven. Ook is er opgelet wanneer de dieren blauw gekleurde ogen kregen. Dit blauw worden van de ogen is een teken van geslachtsrijpheid. In de maanden januari en februari is het gebied niet onderzocht.

Resultaten

De aantallen winterjuffers lijken in 2004 iets lager te liggen dan in 2003 (zie figuur 1). Het is lastig om daaruit iets te concluderen omdat de totale aantallen erg laag zijn en er ongetwijfeld sprake is van een waarnemerseffect. De lagere aantallen in 2004 hebben mogelijk te maken met sterfte. Dit laatste is afgelopen

Foto: René Manger

Op 17 maart 2004 werd dit vrouwtje *Sympecma paedisca* halverwege de ochtend waargenomen.

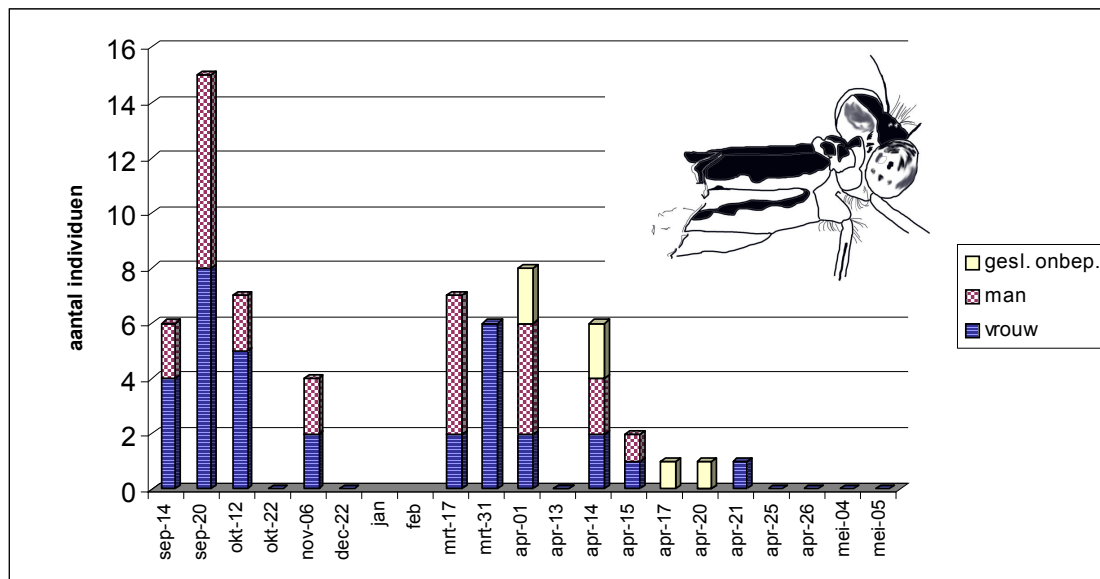
winter 2003/2004 aangetoond tijdens onderzoek in de Weerribben (Ruiter, 2004).

Op 17 maart 2004 werden de eerste vliegende winterjuffers waargenomen in het Uffelter Binnenveld. Tot half april bleef het aantal winterjuffers op een zelfde laag niveau (figuur 1). Rond 20 april is het terrein door een aantal onderzoekers regelmatig onderzocht. Vanaf die periode werd het ook steeds moeilijker individuen waar te nemen. Juist door deze bezoeken is een redelijk beeld verkregen van het voorkomen van de soort. Soms werd slechts één individu gevonden, maar in de meeste gevallen kon geen enkel exemplaar ontdekt worden. Niet alleen op het Uffelter Binnenveld liep het aantal wintersjuffers terug. Ook in de Lindevallei (Friesland) werd op 17 april 2004 met moeite slechts één enkel mannetje gevonden (mond.med. Peter de Boer en Karin Uilhoorn). Overigens bleek dat de winterjuffers een voorkeur hebben voor de donkere delen in de vegetatie (meestal Struikheide). Lichtgeel gekleurde vergraste delen (Pijpenstrootje) worden gemeden. Mogelijk spelen camouflage en/of temperatuur hierbij een rol. Er zijn geen gemerkte dieren in het terrein teruggevangen of weer waargenomen.

Discussie

Het lijkt erop dat de Noordse winterjuffer in Drenthe op de hogere (drogere) delen van de heide alleen overwintert en zich er niet voortplant. Dit komt overeen met resultaten uit Japans onderzoek aan de Noordse winterjuffer. In Japan blijken winterjuffers zich kilometers te verplaatsen van lager gelegen voortplantingsgebieden naar de hoger gelegen overwinteringgebieden (mond.med. Evert Ruiter). Tot voortplanting lijkt het in Drenthe voornamelijk niet te komen. Mogelijk dat enkele individuen wel succesvol zijn op geschikt water. Terwijl de voortplantingsactiviteiten in de Weerribben in april toenamen, verdween de Noordse winterjuffer langzaam van het Uffelter Binnenveld. In diezelfde periode verschijnen de eerste libellen in Drenthe,

Figuur 1. Aantal waargenomen Noordse winterjuffers *Sympecma paedisca* op het onderzoeks-gedeelte van het Uffelter Binnenveld gedurende de periode september 2003 tot en met mei 2004.

zoals de Vuurjuffer *Pyrrhosoma nymphula*. Opmerkelijk was dat de dieren nog geen blauw gekleurde ogen hadden. Slechts bij één mannetje dat (op 15 april) is gevangen begon het blauw bovenop de ogen te verkleuren.

Mogelijk zijn de winterjuffers afkomstig uit de Weerribben. De meest oostelijke vindplaats van de Noordse winterjuffer in 2003 in Drenthe is namelijk in Oosterhesselen in het Klenckerveld (Van der Es, 2003). Afstanden van meer dan 50 km zouden dan door de winterjuffers worden overbrugd. Ook in andere (nieuwe) locaties, zoals het Zuiderveld (ten oosten van Vledder) is de soort aangetroffen. Opmerkelijk is dat dit gebied binnen een straal van 2 km geen vennen of ander water in de buurt omvat. Potentiële voortplantingsgebieden zijn momenteel naast de Weerribben en de Kuinderplas laagveengebieden zoals de Wieden en de Lindevallei. Hoewel in de Wieden op 23 april 2004 wel een tandem is waargenomen, is voortplanting ook in de laatste twee genoemde gebieden (nog) niet aangetoond.

Het is opmerkelijk dat winterjuffers soms jaren achtereen op dezelfde locaties in Drenthe worden aangetroffen. Vermoedelijk zwerven grote aantallen winterjuffers vanuit de Weerribben uit op zoek naar nieuwe leefgebieden.

Grote vraag blijft natuurlijk waar de Noordse winterjuffer vanuit de overwinteringsplekken naar toe trekt. Terug naar de Weerribben wellicht? De overeenkomst met trekvogels wordt daarmee wel erg treffend!

Karin Uilhoorn bedankt voor het geven van commentaar op een eerdere versie van deze tekst en voor het uitvoeren van inventarisaties. Els Prins, Ben Prins, Ria Kramer, Gerard Abbingh, Jeroen Bredenbeek en Ron Soenveld dank voor jullie inventarisaties.

Medewerkers van het Project Paedisca : Evert Ruiter (coördinator), Karin Uilhoorn, Robert Ketelaar, Peter de Boer en Jeroen Bredenbeek.

Foto: René Manger

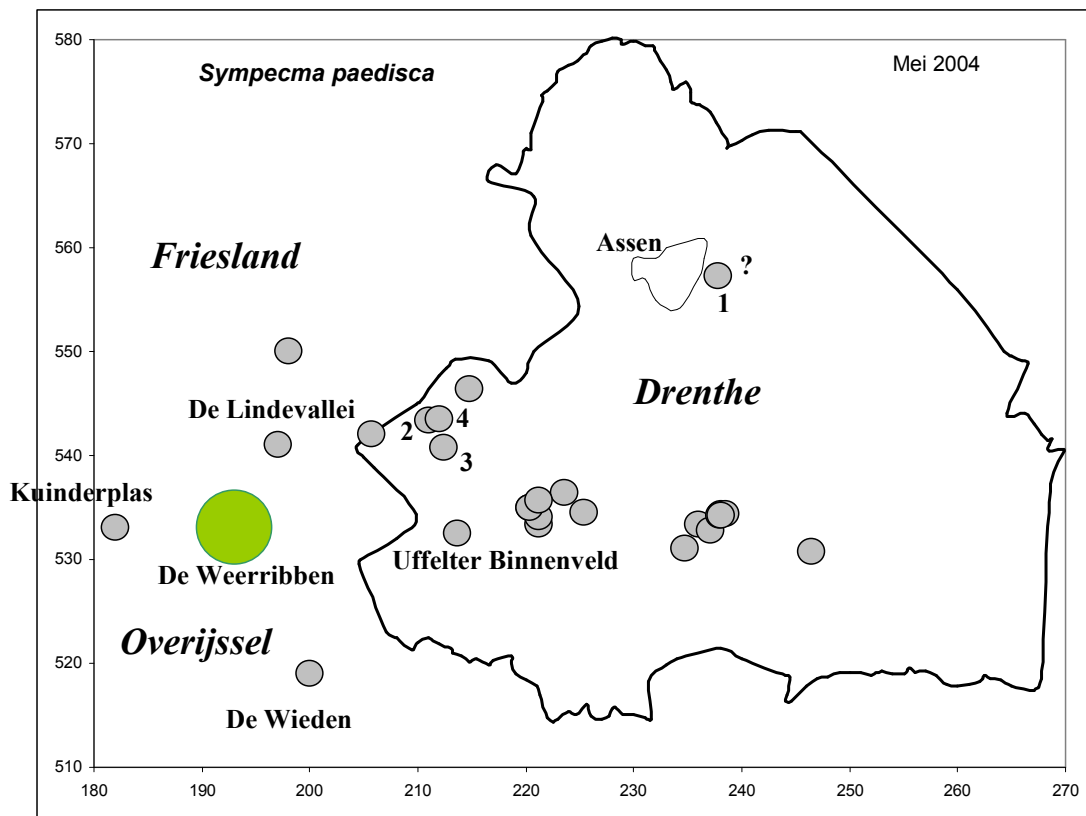
Noordse winterjuffer *Sympecma paedisca* (m)

Literatuur

Van der Es, R., 2003. Nieuwe vindplaatsen van de Noordse winterjuffer *Sympecma paedisca* in Drenthe. NVL - Nieuwsbrief, nummer 4 (Jrg 7). dec. 2003. Pag. 4 - 6.

Ruiter, E., 2004. Eerste januari waarneming van Noordse winterjuffer (*Sympecma paedisca*) in Nederland. NVL - Nieuwsbrief, nummer 1 (Jrg 8). febr. 2004. Pag. 6 - 7.

Figuur 2: De vindplaatsen van de Noordse winterjuffer *Sympecma paedisca* in Nederland vanaf 2001 tot en met voorjaar 2004 (niet alle waarnemingen in Drenthe zijn al bevestigd door de CWNO). De Weerribben herbergt de belangrijkste (voortplantende) populatie van de soort in Nederland. Nieuwe vindplaatsen van overwinterende winterjuffers in Drenthe zijn genummerd; de legenda staat hieronder.

Nieuwe vindplaatsen in Drenthe:						
Nr	gebiedsnaam	coördinaten	soort	aantal	datum	waarnemer
1.	Kampsheide	237,7 - 557,2	winterjuffers, vermoedelijk <i>S.paedisca</i>	2	17 september 2003	Ronald van Seijen
2.	Vledderhof	211,0 - 543,3	<i>S.paedisca</i>	1	30 maart 2004	Dhr. Rekers
3.	Zuiderveld	212,5 - 540,7	<i>S.paedisca</i>	1	1 april 2004	Dik van Dorp
4.	Koelingsveld	212,0 - 543,5	<i>S.paedisca</i>	1 m	25 april 2004	Gerard Abbingh

Zwervende pantserjuffer in Engeland

Onlangs kregen we het onderstaande van Adrian Parr: "Last year (2003) produced some interesting finds in the UK. For instance there were 2 more records of *Lestes barbarus* in south east England, the species only having been found for the first time in the UK during 2002. It seems that your popula-

tions may be spilling over onto our shores, as with *Erythromma viridulum*!" Blijkbaar is de Zwervende pantserjuffer *Lestes barbarus* er nu ook in geslaagd om het kanaal over te steken.

Marcel Wasscher

